

PODSTAWOWE UPRAWNIENIA POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

JOANNA KOZYRA - SMÓŁKA

Radca prawny,
absolwentka
Uniwersytetu Marii Curie-
Skłodowskiej w Lublinie.
Ukończyła
interdyscyplinarne
szkolenie „Profesjonalna
praca z rodzinami,
w których dochodzi
do przestępstw”. Pracuje
w Ośrodku Pomocy
Pokrzywdzonym
Przestępstwem zajmując
się udzielaniem porad
prawnych osobom
pokrzywdzonym
wszelkimi typami
przestępstw
(w szczególności
przestępstwami
przeciwko rodzinie).
Specjalizuje się w zakresie
prawa karnego,
rodzinnego i cywilnego.

Przepisy postępowania karnego przewidują liczne uprawnienia przysługujące pokrzywdzonemu. Znajomość tych uprawnień pozwala pokrzywdzonemu skutecznie dochodzić swoich praw w celu wykrycia i ukarania sprawcy przestępstwa.

Podstawowym uprawnieniem pokrzywdzonego jest prawo do złożenia zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. Zawiadomienie złożyć może nie tylko sam pokrzywdzony, ale również inne osoby, bliskie oraz obce, np. rodzic, małżonek, rodzeństwo, sąsiad, koleżanka. Zawiadomienie może zostać złożone w formie ustnej lub pisemnej. Organy ścigania nie mogą pozostawić otrzymanego zawiadomienia bez reakcji. Niezwłocznie po otrzymaniu zawiadomienia obowiązane są wydać postanowienie o wszczęciu bądź o odmowie wszczęcia śledztwa. Ponadto o wszczęciu, odmowie wszczęcia albo o umorzeniu śledztwa zawiadamia się osobę, która złożyła zawiadomienie, oraz ujawnionego pokrzywdzonego. Przesłuchanie prowadzi sędzia, który przebywa w pokoju przesłuchań wraz z pokrzywdzonym i biegłym psychologiem. W drugim pomieszczeniu, tj. pokoju technicznym znajduje się protokolant i osoba odpowiadająca za kwestie techniczne, mogą być w nim także obecni prokurator, obrońca i pełnomocnik pokrzywdzonego. Szczególnym uprawnieniem, które przysługuje tylko niektórym – ale wymagającym największej ochrony – pokrzywdzonym, jest prawo do przesłuchania w Niebieskim Pokoju. Niebieski Pokój to odpowiednio przystosowane pomieszczenie, które może znajdować się w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą (np. w budynku Prokuratury lub Policji).

Należy podkreślić, że podczas przesłuchania nie może być obecny podejrzany. Celem Niebieskiego Pokoju jest zapewnienie pokrzywdzonemu warunków przesłuchania bardziej przyjaznych i mniej stresujących niż sala sądowa. W Niebieskim Pokoju przesłuchiwane są dzieci, które w chwili przesłuchania nie ukończyły 15 lat. Przesłuchanie w warunkach ochronnych dotyczy spraw o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub przestępstw przeciwko wolności (np. pozbawienie wolności, uporczywe nękanie, groźby), przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (np. zgwałcenie, obcowanie płciowe z małoletnim), a także przestępstw przeciwko rodzinie i opiece (np. znęcanie się). Osoba pokrzywdzona, która w chwili przesłuchania ukończyła 15. rok życia, także może być przesłuchana w Niebieskim Pokoju. Dotyczy to sytuacji, gdy na jej szkodę popełniono poważne przestępstwo przeciwko wolności seksualnej (m.in. zgwałcenie). Zasadą jest, że pokrzywdzony powinien być przesłuchany tylko raz. Na rozprawie odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania.

Fundamentalnym uprawnieniem pokrzywdzonego jest prawo do korzystania z pomocy pełnomocnika. Pełnomocnikiem w postępowaniu karnym dla osoby fizycznej może być adwokat lub radca prawny. Pokrzywdzony może sam wybrać pełnomocnika, czyli ustanowić pełnomocnika z wyboru. Natomiast w sytuacji, gdy pokrzywdzony nie ma pełnomocnika z wyboru, może złożyć wniosek o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu. We wniosku należy wykazać w sposób należyty (np. dokumentami), że sytuacja finansowa pokrzywdzonego nie pozwala mu na poniesienie kosztów pełnomocnika bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Pokrzywdzony ma także prawo do złożenia wniosku o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie. Wniosek taki może być złożony już na etapie postępowania przygotowawczego, natomiast podczas procesu – aż do czasu zamknięcia rozprawy. Obowiązek ten nakładany jest na sprawcę przestępstwa, który ma naprawić – w całości albo w części – wyrządzoną przestępstwem szkodę (np. zwrócić koszty naprawy zniszczonej rzeczy) lub zadośćuczynić pokrzywdzonemu za doznaną krzywdę (np. zapłacić zadośćuczynienie za cierpienie, jakiego doznał pokrzywdzony). Należy podkreślić, że w ramach tego obowiązku nie ma możliwości zasądzenia od sprawcy renty.

Niezwykle ważnym uprawnieniem pokrzywdzonego jest także prawo do przeglądania akt i wykonania kopii/fotokopii. Pokrzywdzony może więc nieodpłatnie wykonać zdjęcia dokumentów znajdujących się w aktach. Ponadto pokrzywdzony może żądać wydania uwierzytelnionych odpisów każdego orzeczenia. Pokrzywdzony ma także prawo do wnoszenia środków odwoławczych od decyzji procesowych wydanych przez organy ścigania. Na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania oraz na postanowienie o umorzeniu postępowania pokrzywdzonemu przysługuje zażalenie. Niezwykle ważną kwestią jest zachowanie terminu do wniesienia zażalenia, który wynosi jedynie 7 dni od dnia doręczenia pisma pokrzywdzonemu.

Etap sądowy sprawy rozpoczyna się od wniesienia przez Prokuratora aktu oskarżenia. Wówczas pokrzywdzonemu przysługuje prawo do złożenia oświadczenia o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego. Jest to bardzo ważne oświadczenie, bowiem bez jego złożenia pokrzywdzony nie stanie się stroną postępowania sądowego, a więc jego rola ograniczy się – zasadniczo – do roli świadka. Oświadczenie może zostać złożone na piśmie lub ustnie do protokołu podczas rozprawy. Momentem, do którego można złożyć oświadczenie, jest rozpoczęcie przewodu sądowego na rozprawie głównej. Przewód sądowy rozpoczyna się od odczytania zarzutów aktu oskarżenia. Po tej chwili pokrzywdzony nie może już złożyć oświadczenia.

Jeżeli pokrzywdzony skutecznie złożył oświadczenie o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego, przysługują mu liczne uprawnienia. Jako oskarżyciel posiłkowy nadal ma prawo do pomocy pełnomocnika, może składać wnioski dowodowe, wniosek o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie, może przeglądać akta i wykonywać kopie lub fotokopie dokumentów.

Szczególnym uprawnieniem na etapie sądowym jest prawo do zeznawania bez obecności oskarżonego. Może to nastąpić w wyjątkowych wypadkach, gdy należy się obawiać, że obecność oskarżonego mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka. Wówczas na czas przesłuchania pokrzywdzonego jako świadka oskarżony opuszcza salę sądową.

Pokrzywdzony działający jako oskarżyciel posiłkowy ma także prawo do zaskarżenia wyroku poprzez wniesienie apelacji. Niezbędnym jest do tego złożenie wniosku o sporządzenie uzasadnienia. Wniosek ten składa się w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia wyroku. We wniosku koniecznym jest określenie, czy strona wnosi o uzasadnienie wyroku w całości, czy w konkretnej części (np. co do samej kary orzeczonej przez sąd). Następnie strona oczekuje na doręczenie wyroku z uzasadnieniem na piśmie. Od daty doręczenia wyroku z uzasadnieniem biegnie termin 14 dni na wniesienie apelacji.